

Kazantzakis Nikos
Vmen - Ιούλιος 2007

✦ ΠΙΖΑ, ΙΤΑΛΙΑ, 1951
Με τη δεύτερη σύζυγό του
Ελένη Καζαντζάκη, αχώριστη
σύντροφό του μέχρι το τέλος

Ταξιδεύοντας με οδηγό

Ο Νίκος Καζαντζάκης μοιάζει να ταξίδεψε στον κόσμο για να αιχμαλωτίσει στο χαρτί την ομορφιά του. Απλώθηκε σε θάλασσα και ξηρά, νιώθοντας ευεργετημένος που πέρασε μέσα από τα μάτια των ανθρώπων που συνάντησε, και από εκεί, σε πολιτισμούς που τον επέστρεψαν στην ίδια του την ψυχή. Γι' αυτό παραμένει, ακόμη και ύστερα από 70 σχεδόν χρόνια, η ανάγνωση των βιβλίων της σειράς «Ταξιδεύοντας» ένα εισιτήριο για μια διαδρομή που μοιάζει με όνειρο. Μια βόλτα στην υδρόγειο, που δεν κάνει καμία στάση στην καθημερινότητα. ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΩΝΙΟ ΡΟΥΣΟΧΑΤΖΑΚΗ

Σαν διάλειμμα άλλωστε αντιμετώπισε τη γραφή για τα ταξίδια του ο Καζαντζάκης. Εγραφε τις εντυπώσεις από τις διαδρομές του ανάμεσα σε χώρες, τις ώρες που άφηνε το πνεύμα του να ξεκουραστεί από τις αγωνιώδεις μάχες του: στις Βερσαλλίες μεταβαίνει για να δώσει αναφορά στον Ελευθέριο Βενιζέλο για τον επαναπατρισμό 150.000 Ελλήνων, ως ανταποκριτής σε εφημερίδες οδηγείται στην Παλαιστίνη, στην Κύπρο, στην Αίγυπτο και στο Σινά, καταλήγοντας να παίρνει συνέντευξη από τον δικτάτορα Πρίμο ντε Ριβέρα στην Ισπανία και από τον Μουσολίνι στη Ρώμη. Η μεγαλύτερη μάχη όμως μοιάζει να ξεκίνησε στη Βιέννη, όταν προσβάλλεται από έκζεμα στο πρόσωπο, το οποίο ο γιατρός του χαρακτηρίζει ως «νόσο των αγίων». Περισσότερο άλλωστε και από το πάθος του με την πολιτική ή τη δέσμευσή του με τη λογοτεχνία, η σχέση που είχε ο Καζαντζάκης με τη θρησκεία ήταν βαθύτερη – ίσως για τον ίδιο να ήταν και η πιο σημαντική.

Αναζήτησε τον Θεό στα Ευαγγέλια, στον Δάντη, μέχρι και στη θιβητιανή Βίβλο των Νεκρών. Αλλά κυρίως έγραψε για τον Θεό, έγραψε για την ψυχή, μελέτησε τις πεποιθήσεις που την ορίζουν. Στην Αίγυπτο νιώθει την επαφή ζωής - θανάτου σαν «βίαση και φιλήδωνη» και μας μεταφέρει ένα παλιό (αιγυ-

πτικά) τραγούδι που λέει:

Χαίρου τη κάθε μέρα. Αλείφω το σώμα σου με αρώματα, αλείφω μυρωδιές τη μύτη σου, πλέκω στεφάνια λωτούς για το λαιμό σου και για το σώμα της αγαπημένης σου, που κάθεται πλάι. Πρόσταξε τα παιχνίδια να 'ρθουν. Τίναξε τις έγνοιες – ωστόσο έρθει η ώρα να σε παν' στον τόπο που αγαπά η σιωπή. Να θυμάσαι: Από εκεί κανένας δε γυρίζει πίσω!

Με ανοικτή καρδιά, γεμάτη ένταση για την κάθε στιγμή, ταξίδεψε ο Καζαντζάκης: από την Αθήνα για σπουδές, στο Παρίσι για να παρακολουθήσει διαλέξεις, στην Ελβετία για «προσκύνημα στα λημέρια του Νίτσε», στο Βερολίνο και στην Πομπηία λίγο προτού επιστρέψει στο Ηράκλειο. Επειτα στη Ρωσία ως καλεσμένος της κυβέρνησης, στην Τσεχοσλοβακία για συγγραφή και επιστροφή στην πρώτη του κατοικία που έφτιαξε στην Αίγινα. Πάντα με ενεργοποιημένες αισθήσεις, ο Καζαντζάκης αφουγκράζεται, αφομοιώνει και καταγράφει. Γνωρίζει πως αν μια ιδέα δεν εκφραστεί, τότε χάνεται για πάντα. Γνωρίζει πως ακόμη και μια γυναίκα, αρκετά όμορφη για να στηθεί ένας πόλεμος για χάρη της, δεν μπορεί να αφήσει ίχνη, αν ο ποιητής δεν τη μεταφέρει στα εξάμετρα του σαν

Ωραία Ελένη. Και τότε μόνο, μένει στη μνήμη μας για πάντα.

Είναι γεμάτα τα ταξιδιωτικά του απομνημονεύματα από καταγραφές μυστικές, που δίνουν την αίσθηση της βουτιάς σε κάθε πολιτισμό που περιγράφει. Αντιμετωπίζει τον κάθε τόπο σαν ένα οργανικό σύνολο που ορίζεται όχι μόνο από τη γεωγραφία του αλλά και από τον πολιτισμό του, τις ιστορίες που τον γέννησαν και τους θρύλους που δημιούργησε. Ενώνει στις γραπτές του περιηγήσεις, σε ένα οργανικό σύνολο, όλα τα κομμάτια που αφορούν τα μέρη για τα οποία μίλησε. Οπως και στον ρόλο του στην UNESCO, κατορθώνει στα ταξιδιωτικά γραπτά του να γεφυρώσει τελικά τους πολιτισμούς, αντιμετωπίζοντας την Ανατολή και τη Δύση σαν το σύμβολο του γιν/γιανγκ που βρίσκονται σε μόνιμη κατάσταση αλληλοσυμπλήρωσης. Σαν τη βροχή που θεωρούν οι Κινέζοι πως είναι το αποτέλεσμα της ένωσης του ουρανού με τη γη, και γι' αυτό δεν πρέπει να βγαίνει κανείς στη βροχή διακόπτοντας το ζευγάρι!

Στην Ιαπωνία μαθαίνει τις λέξεις «κοκόρο» (καρδιά) και «φουντόσιν», που σημαίνει «να κρατάς την καρδιά σου ασάλευτη. Ασάλευτη μπροστά από την ευτυχία και τη δυστυχία». Εκεί εξερευνά τον Βούδα, που είχε αρχίσει να μελετάει στη Βιέννη, τότε που προσβλήθηκε από το άγιο έκζεμα. →

τον Νίκο Καζαντζάκη

Με καρδιά ασάλευτη αντιμετωπίζει το γεγονός πως το 1952 τα μυθιστορήματά του εκδίδονται σε Μεγάλη Βρετανία, Σουηδία, Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Φινλανδία και Γερμανία αλλά όχι στην Ελλάδα. Είναι το 1954, που ο νεαρός εκδότης Γιάννης Γουδέλης θα εκδώσει τα Απαντά του. Στο μεταξύ ο Πάπας έχει ήδη αναγράψει τον «Τελευταίο Πειρασμό» στον ρωμαιοκαθολικό κώδικα απαγορευμένων βιβλίων. Ο Καζαντζάκης τηλεγραφεί στο Βατικανό, γράφοντας «*Με καταραστήκατε, άγιοι Πατέρες, εγώ σας δίνω την ευχή μου. Εύχομαι η συνείδησή σας να είναι τόσο καθαρή όσο η δική μου και να είστε τόσο ηθικοί και τόσο ηρωσικεύμενοι όσο είμαι εγώ*».

Στο Παρίσι οι ώριμες κατάρες οδηγούν στην απώλεια της όρασής του από το δεξί μάτι. Μια δυσλειτουργία λέμφου προκαλούσε και τα χρόνια συμπτώ-

ματα στο πρόσωπό του. Ίσως δεν ήταν θέμα αγιοσύνης. Η ορθόδοξη εκκλησία άλλωστε τον διώκει για ιερόσυλο. Τα πράγματα χειροτερεύουν με την κινηματογραφική διασκευή του «Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται», με επεισόδια έξω από τις αίθουσες προβολής.

Ο Καζαντζάκης κερδίζει το βραβείο Ειρήνης στη Βιέννη, προτού δεχτεί την επίθεση της Εκκλησίας.

Το τελευταίο του ταξίδι ήταν στην Κίνα, όπου αρρωσταίνει από ασιατική γρίπη κατά την επιστροφή του και αποδυναμώνεται. Φεύγει για το τελικό ταξίδι σε ηλικία 74 ετών, μια σορός που μεταφέρεται στην Αθήνα και αντιμετωπίζει την άρνηση της Εκκλησίας της Ελλάδας να εκτεθεί σε προσκύνημα. Επιστρέφει στην Κρήτη και εκεί εκτίθεται στον Μητροπολιτικό ναό. Επάνω στον τάφο – σύμφωνα με την επιθυμία του – χαρασσεται η επιγραφή: «*Δεν ελπίζω τίποτα. Δεν φοβούμαι τίποτα. Είμαι ελεύθερος*».

Οι μεγάλοι σταθμοί

Από τη σειρά «Ταξιδεύοντας» του συγγραφέα

Αίγυπτος, ΚΑΪΡΟ

«Ξάφνου μυρωδιά δριμύτατη, από κανέλα, μοσχοκάρφια και λιβάνι. Φτάσαμε στο περιφημο σκεπαστό παζάρι όπου πουλούν όλα τα αρώματα της Αραβίας. Σε βαθιά πέτρινα γουδιά κλωμοί έφηβοι κρατούν μεγάλους σιδερένιους λοστούς και κοπανίζουν. Γέροι κάθονται διπλοπόδι απάνου στην ψάθα και συγκερνούν τ' αρώματα, τρίβουν σε μικρά μαρμάρινα γουδιά απόκρυφες αλοιφές, κι οι γυναίκες κοντοστέκονται, ανασπώνουν λίγο το φερετζέ τους και παραλεύουν με χαμηλή φωνή – μαύρο κολ για να βάφουν τα μάτια, κόκκινο κινά για τα νύχια, αρωματικό λάδι της Βαγδάτης, ροδόσταμο, ανθόνερο, μόσκο, μυστικά λειψίδια, όλα τα ιερά σύνεργα της αμαρτίας».

Αίγυπτος, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΖΩΗ

«Από λόγους οικονομικούς η πολυγαμία στο λαό καταργήθηκε. Ολοένα πληθαίνουν οι γάμοι Μουσουλμάνων με Ευρωπαίες γυναίκες. Συγκατοικούν τώρα στο ίδιο σπίτι – πράγμα ανήκουστο άλλοτε – διαφορετικές οικογένειες, και συχνά μάλιστα μουσουλμανικές και χριστιανικές. Από την αναγκαστική αυτή επαφή, που επέφεραν οι μεταπολεμικοί οικονομικοί λόγοι, τα έθιμα μεταβάλλονται, αλλάζουν ιδέες, πλαταίνει ο νους».

Σινά, ΤΟ ΣΙΝΑ

«Όλο το θείο, τόσο αγαπημένο μου τυπικό της ιερής φιλοξενίας: το γλυκό του κουταλιού, το κρύο νερό, ο καφές, το στρωμένο τραπέζι, το άσπρο ευωδάτο τραπεζομάντιλο, η χαρά που λάμπει στα πρόσωπα που εξυπηρετούν τον ξένο... Συχνά γεύτηκα στη ζωή μου παρόμοιες ευτυχίες – ύστερα από πορεία ένα ποτήρι νερό, μια στέγη αγαθή, μια ανθρώπινη καρδιά που ζούσε άγνωστη σ' ένα παραγώνι της γης, θερμή κι αξόδευτη, και περίμενε τον ξένο. Κι όταν ο ξένος φανεί από την άκρο του δρόμου, η καρδιά ανατινάζεται χαρούμενη γιατί βρήκε έναν άνθρωπο. Κι όπως στον έρωτα, όμοια και στη φιλοξενία, σίγουρα εκείνος που δίνει είναι πιο ευτυχής από εκείνον που δέχεται».

1. ΚΑΥΚΑΣΟΣ, 1919: Εφιππος αρχηγός της ελληνικής αποστολής στον Καύκασο, διορισμένος από τον Ελευθέριο Βενιζέλο
2. ΑΙΓΙΝΑ, 1931: Στην απόλυτη απομόνωση
3. ΑΝΤΙΜΙ, ΓΑΛΛΙΑ, 1954: Με τη σύζυγό του Ελένη και τη φίλη τους Ιβέτ Ρενού

«Ο Ζορμπάς είναι ένας γέρος εργάτης στα μεταλλεία, μια μεγάλη ατρόμητη ψυχή, ένα μυαλό όλο αστραπές και χάσματα. Έχουμε ζήσει μίνες μαζί, οι δυο μας, σε πολλές δύσκολες στιγμές. Τώρα λείπει. Δε μου γράφει ταχτικά, γιατί δεν ξέρει να κρατάει την πένα, την κρατάει σα σμίλη και ξεσκίζει το χαρτί. Μια φορά μου έγραψε τα λόγια αυτά, και τα κρατάω τώρα, κατεβαίνοντας το Σινά, βαθιά χαραγμένα πάνω στις πλάκες του μυαλού μου: "...Ο Θεός γλεντά, σκοτώνει, αδικεί, αγαπά, δουλεύει, κυνηγά σαν και μένα. Τρώει ό,τι του αρέσει παίρνει όποια γυναίκα θέλει. Θωράς μια γυναίκα όμορφη σαν τα κρύα τα νερά, και περπατά στη γης κι η καρδιά σου χαίρεται. Και ξαφνικά ανοίγει η γης και χάνεται. Πού πάει; Ποιος την παίρνει; Αν είναι όμορφη λέμε: Την πήρε ο Θεός. Αν είναι ερωτιάρα, λέμε: Την πήρε ο Διάβολος. Μα εγώ θαρρώ πως Θεός και Διάβολος είναι ένα!"»

Ιερουσαλήμ, Η ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

«Η μεγάλη μαρμαρένια πλάκα που σκεπάζει το χώμα όπου ξάπλωσαν στην Αποκαθήλωση το Χριστό, είναι γλεμμμένη, φαγωμένη από τα φιλιιά. Αιώνες πέφτει η ανθρωπότητα απάνω της και τη φιλάει και την τρώει. Αγγίζουν με τις παλάμες τους αλαφριά την πλάκα κι ύστερα τρίβουν το πρόσωπό τους και το λαιμό τρεις φορές. Αν κάθε χίλιους αιώνες, λέει ο Βούδας, περνάει ένα φτερό παγωνιού από ένα βουνό γρανίτη, θα 'ρθει μέρα που το βουνό θα φαγωθεί και θα οβήσει. Ομοια έχουν φάει τα αναριθμητά πόδια των πιστών στις πλάκες της εκκλησίας και της αυλής, όμοια το Μνήμα του Χριστού, ο βράχος του Γολγοθά, ο Λίθος που κύλησεν ο άγγελος, έχουν φαγωθεί από τα χείλια των ανθρώπων».

Κύπρος, ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

«Γυρίζοντας ένα μεσημέρι στην κοιπή ενός ξεραμένου ποταμού, είδα κάτω από ένα πλατανόφυλλο δύο έντομα να σμίγουν. Ήταν πράσινα, λιγνά, χαριτωμένα αλογάκια της Παναγίας. Ζύγωσα αγάλια, κρατώντας την αναπνοή μου. Μα απότομα σταμάτησα τρομαγμένος το αρσενικό, μικρό κι αδύναμο, ήταν αποπάνου κι αγωνίζονταν να τελέψει την ιερή εντολή του με τρόμο είδα πως του έλειπε το κεφάλι. Γαλήνια η θηλυκιά το μασούλιζε, κι άμα τελειώσε, στράφηκε πάλι κι έκοψε το λαιμό, κι ύστερα πάλι το στήθος του αρσενικού, που γαντζωμένο σφικτά αποπάνου της εξακολουθούσε να πάλλεται...»

Ο Μοριάς, ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ

«Μερικοί γέρους τους χάρηκα να κάθονται γύρα από ένα κατοστάρικο ρετοίνα, να κουτσοπίνουν, να κοιτάζουν τους ανθρώπους που περνούν και να σκάζουν στα γέλια. Σε πολλά χωριά της Πελοποννήσου, τούτοι οι γέροι στάθηκαν οι μόνι μου σύντροφοι. Όταν δεν τους είχε ρημάξει η αρρώστια, γελούσαν, δηγούνταν ανέκδοτα, κοιτάζαν την περασμένη ζωή τους σαν παιχνίδι. Ίσως γιατί είχαν γλυτώσει πια από τις καθημερινές έγνοιες, οι γιοι τους, οι γαμπροί τους είχαν αρπάξει τα χτήματα και τους έδιναν ένα κομμάτι ψωμί να τρων κι ένα στρώμα να κοιμούνται. Κι έτσι, ξέγνοιαστοί πια, αλαφρωμένοι από τις καθημερινές σκοτούρες, μπορούσαν να δουν ήσυχα τον κόσμο και να γελάσουν».

«Το ταξίδι ανανεώνει τις αισθήσεις, και πράγματα χιλοσιπωμένα σε ξαφνιάζουν σα να τα βλέπεις για πρώτη φορά».

↑ ΜΕ ΤΗ ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ

Η Μελίνα ως υπουργός Πολιτισμού ήταν εκείνη που το 1983 εγκαινίασε το Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη στο χωριό Βάρβαροι - Μυρτιά, κοντά στο Ηράκλειο Κρήτης

Στις πολιτείες και στα χωριά της Πελοποννήσου σα να είδα για πρώτη φορά τις φυσιογνωμίες, τις χειρονομίες, τις μορφές των ανθρώπων της ράτσας μου. Και γέμισε η θύμψη από μικρά γοργοκίνητα μάτια, από κιτρινωμένες θερμασμένες όψεις, από κινήματα όλο ζωντάνια, γρηγοράδα κι απλυστία. Και ξαφνικά, στις ταβέρνες, στα πανηγύρια, στις σκόλες, άμα πιουν λίγο οι γεμάτοι λογική και συμφεροντολογία εμπόρακοι και τοσλιάδες ξεσπούν σε μελαγχολικούς ανατολιτικούς αμανέδες, σε άχτι απροσδόκητο, ξεσκεπάζουν μία ψυχή τέλεια διαφορετική από την ξεμέθυστη καθημερινή ψυχή τους. Πλούτο μεγάλο, μακρινή νοσταλγία, μεράκι...» ☒